

И људи оног времена су боловали као и свуда и увек се довијали како да избегну или олакшају тегобе болесних стања. На делу су били медицинари – емпирици који раде на основу своје развијеније интуиције (у односу на такве прилике немоћне околине) и према искуству из своје делатности.

У такве медицинаре–емпирике извесно спада и овде често помињани писац Теодосије. Та чињеница се може јасно показати читањем од њега произашлих текстова, где се јасно испољава појачан интерес за тематику из те области – при опису и здравих и болесних стања – што се никако не би могло везати за писца који таквих склоности нема. Нису то стања која би привлачила особу писца склоног и заинтересованог за неке друге појаве, које су далеко од онога што болест носи са собом...

Ако је већ реч о медицини оног времена, на првом месту треба поћи од прилика које су претходиле скупу у Дежеву (1282), на коме је дошло до смене власти између Драгутина и Милутина. По биографу, владајући краљ је тешко повређен падом са коња. Неко му је морао указати помоћ и даљу негу кроз дужи временски период. У питању је био владар и природно је очекивати да је учињено све што се могло према могућностима тог времена. Требало је помишљати и на оне а којих је нажалост било много, који су и као здрави тешко опстајали и у каква стања су западали услед повреда и болести... Уз то, ово је време честих оружаних сукоба, не само ратова. Увек постоји велики број повређенх и потребитих.

Не служи на част слободној и економски моћној земљи што није имала своје оспособљене медицинаре. Милутин подиже у сваком погледу угледну болницу и прихватилиште у Цариграду, док нема ниједне вести да нешто такво постоји у његовој земљи. „У самом Цариграду, на месту званом Продром, сазда божанствену цркву, давањем безбројног злата свог, и начини многе дивне и прекарне палате и постави ксенодохије тј. болнице и ту начини мноштво одара ради почивања болнима, меке постеље поставивши поврх њих. И ту, ако какав болесник нема никакве наде, заповеди да сваки такав иде ка тако спремној одру. Многа изабрана села такође прикупивши од грчке области, и ту приложи, од којих ће се данак давати том месту; и многе веште лекаре нашавши, даде им много злато и што им је на потребу, да непрестану надзиру болеснике лечећи их. Уз њих постави достоимените своје људе, који ће посећивати болне...“

Насупрот томе, постоји више вести по којима српски владар писмено моли да му се у земљу пошаље угледни лекар из различитих приморских градова. Шта се дешава са

осталима, чије патње су могле бити само веће од оних које сналазе њихове владаре? Ни знања ни могућности тако позиваних лекара у оно време нису могла бити од велике помоћи, у односу на ону која долази од помоћи видара.

То је жалосна прилика да до изражаја дођу (поменути) медицинари-емпирици, попут толико пута разним поводима разматраног писца Теодосија и по његовом начину писања вероватног медикара. Иначе, и у самом зборнику помиње се више оболелих од различитих болести, који помоћи траже по светилиштима и култним местима. Међу њима има и оних преко чијег чудесног исцељења долази до пројављивања новопрестављених светитеља и стварању нових култова.

Такво стање има одраза и на садржај фрескосликарства као знак поштовања светих лекара. Уобичајено обележје светих лекара је у томе што око врата носе танак епитрахил. Понекад у десној руци имају скалпел а левом руком придржавају лекарске кутије. Ти „епитрахили“ су краћи од оних које носе свештеници. Најчешће су слике светих лекара Козме, Дамјана, Пантелејмона...

Писац Теодосије живи и ради и у време Милутина и у време Данила, тако да је имао прилику да се правилно „оријентише“ према потребама времена. Ипак, то му није било довољно да би његов спис избегао каснију „ревизију“, у складу са намерама Српске архиепископије која већ постоји читав век. Ревизија је извршена брзо и грубо у толикој мери, тако да се на основу делова осталог текста житија лако увиђа колико је новоунети текст у сукобу са њима. Нови аутори помињу прилично сложене односе између Милутиновог времена и биографа Теодосија: „Наративност и сликарство Милутиновог доба налази се и у основи Теодосијевог уметничког израза у житију Саве и Петра Коришког.“ (?) Уколико је поменута тврдња тачна, то би значило да је Теодосијевог спис у себе примио и понешто из поднебља времена свог настанка а не само опис догађаја од пре сто година.

Писар који касније, не знано кад, „редигује“ наслов Теодосијевог списка (што се десило посебно и самостално у односу на поменуту ревизију, извршену уз сагласност архиепископа Никодима (?) делује далеко радикалније него што би то човек новог времена могао да претпостави. И последице чина су озбиљније што нову науку ставља у шизофрену ситуацију.

Нови аутори као да немају смелости да разматрају могућност „ревизије“ (накнадне измене Теодосијевог текста) и упорно говоре о постојању два Савина биографа Доментијана и Теодосија. Ћутке се прелази преко њихових разлика у централном делу списка, за које немају објашњење нити покушавају да га понуде. Без разлика у том поглављу (које се и буквално у оба случаја налази на средини списка) Теодосије би био

само „сателит“ старијег биографа. Читаоцу новијег времена остаје само да зажали што разлике Доментијана и Теодосија нису веће (нарочито у смислу фактографије). Тако је изгубљена прилика да се више каже, а касније и сазна о животу Светог Саве – што је назначено још пре 50 година. Доментијан је писао о Сави свој „роман“ (књижевно дело оног времена), а не хронику – нешто што по схватању човека оне епохе није било потребно, јер је било довољно изворног материјала. Томе у прилог сведочи и начин рада – кад говори о људима и догађајима тог периода који су ван земље, Доментијан даје доста података. Кад излаже догађаје у земљи, он избегава помен имена људи и назива места.

При обради Данилове задужбине у Пећи храму „Одигитрије цариградске“ посвећеном њеном Успењу занемарује се један моменат који биограф истиче и који је изгледа био од великог па и далекосежног значаја, нажалост кобних последица (?)

„Постави устав у њој да га држе добро разумни црнци Грчког народа, да се врши по закону у тој цркви, да по њиховом уставу врше божаствену службу и све остало... установи у тој светој цркви и уторак и петак да се свагда неизмењено поје параклиси и обично у њој постави Грчке књиге и све црквене потребе, у којој ће се непрестано славити Господ.“ Такав поступак Данила могуће је видети као дело ширег збивања „идеализације“ стања у Цркви (доћи ће и превод Пуне Синтагме и снажног отпора према њој са српске стране, што ће довести до стварања тзв. Скраћене Синтагме...

Ако градња храма са јужне стране има своје и логично и психолошко оправдање, јер се његовим подизањем и појавом успоставља неопходна „равнотежа“, појавом три повезане цркве, доградња цркве посвећене светом Николи тешко да се може тако оценити: „На тој светој првосазданој цркви тј. саборном храму овог преосвећеног; учини близу ње под једним кровом црквицу у име великог архијереја Христовог Николе и њу украси сваким благовенијем, да се у њој врше уставни божаствени, као што и велике цркве имају предање.“

Следи обрада следећих момената – познато је да је столовање овако великог архијереја протекло без иједног познатог акта издатог по његовом налогу, перипетије око његовог гроба, чињенице да је његово прослављање познато тек од 1643... Ако раније култни списи нису познати, не значи да их није било. То се односи и на култне списе посвећене Стефану Првовенчаном, састављене од патријарха Пајсеја, настале управо у овом периоду. Чак и тамо где има познатих списа те врсте и намене, они су сачувани у малом броју преписа, неретко само у једном препису (у случају да и тај један препис није био сачуван за његово постојање не би се ни знало...

Аутори се не слажу шта у овде разматраном зборнику потиче од самог Данила, а потом и у погледу интерполација. Уколико се и слажу да интерполације постоје, разилазе се око тога шта би се односило на конкретну измену/допуну...

После дугог рада са изворним текстовима, јавља се дилема да ли је Данило стварни писац и оних дела која му се по општем ставу приписују или је само једна „метафора“ за извесну групу писаца и списа која му се по невољи колико и по незнању приписује: „Сваки рад је био написан одвојено да задовољи различите захтеве, или, бар у почетку, без јасно изражене намере, да се напише јединствена, повезана историја српске државе и цркве. Ово се може закључити по томе што се сваки „живот“ разликује од другог у стилу, садржини, а донекле и по односу аутора према свом предмету... Потребно је испитати свако посебно житије у његовом историјском и књижевном контексту да би се јасније сагледале сличности и разлике у Доментијановим прозним делима.“ Очигледна је разлика у начину писања и садржају житија архиепископа Арсенија и житија каснијег архиепископа Јевстатија...

„Поред целовитог преписа зборника, јављају се и преписи неких појединачних житија, што је давало повода да се размишља и о посебном настајању дела ван касније остваране зборничке целине... остала су неразрешена до данас питања око зборника; на првом месту истиче се проблем његовог првобитног изгледа...“ Аутографи су у принципу ретки, а код Срба су то велики „изузеци“. У оскудици истраживачи су „срећни“ кад имају препис из 19. века, што би у другим приликама било занемарљиво.

Кад се помиње име архиепископа Данила првенствено се мисли на његов књижевни рад и везе са зборником „Животи краљева и архиепископа српских“. Обимом тог свог рада Данило спада међу наше најплодније писце и зато је и прилика и обавеза да се проговори и о осталим појавама у српској књижевности. Уз остало, Данило је био извесно време и житељ КК. Њен оснивач и први житељ био је лично Сава. Према одредбама овог типика, становник ћелије остао би ту доживотно. Тако је Сава постао и први прекршитељ поменуте одредбе. Касније је ту боравио биограф Доментијан (1253), будући архиепископ Никодим и Данило. Ниједан од њих тројице није остао доживотни становник ћелије. Тако Карејска ћелија са собом носи низ проблема различите природе. На првом месту јесте избор њеног постављења преко њених „непослушних“ житеља – Сава, Доментијан, Никодим, Данило – до вишеденијских сукоба са матичним манастиром Хиландаром услед већ у почетку предвидиво нерешених односа. Ћелија је требало да буде независна у односу на манастир Хиландар али је Хиландар имао обавезе према ћелији.

Овакав „неприродни“ однос је био извор сталних сукоба. Било је тако и кроз будућих сто година те јест до времена краља Милутина и архиепископа Никодима. Сам

Никодим у својој повељи говори о томе да и сами архиепископи нису поштовали Савину одредбу да будући архиепископи помажу Карејску ћелију.

Ствар је доспела дотле да је „револтирала“ (довела је до очајања и самог владара и утицала на одлуку да уз новчану накнаду бригу о ћелији препусти неком грчком светогорском манастиру. Тек онда реагују монаси Хиландара и смирују краља и објашњење и истовремено обећања да ће се они надаље старати о ћелији, што је њихова обавеза од самог почетка постојања ћелије. Показало се и да је такав договор и са њим обећање није донео трајније побољшање. Само неколико деценија касније јавља се иста проблематика у пуној тежини и пред Милутиновим унуком краљем Душаном. Треба подсетити да такви детаљи из живота српских владара и њихових односа са Светом Гором по правилу не би могли да уђу у званична акта. Уобичајено је да се ти односи приказују у најбољем светлу.

Поводом оснивања Карејске ћелије биограф каже: „нађе место пресветло и изванредно, украшено свим лепотама, по подобију рајском, усред Кареје, где живе свети монаси по скитском начину, у сваком ћутању, заједно по два или по три и то купи од Светогораца и сатвори себи мучалницу и у њој цркву светога Саве Јерусалимскога, за пребивање двојице или тројице по речи Божијој: „Где су двојица или тројица сабрани у моје име, ту сам и ја посред њих.“

Необичност овог поступка састоји се у томе што се за место боравка будућих подвижника бира „место пресветло и изванредно, украшено свим лепотама, подобију рајском, усред Кареје.“ Познаваоци одговарајуће литературе очекивали би други начин избора. Кареја је средиште светогорске управе, где има уз све особености те заједнице доста кретања и немира – онога што нимало не делује повољно на скитски начин живота. Супротно од тога, при говору о таквим питањима редовно се истиче жеља и потреба подвижника да буду што даље од светске вреве.

Као писац Данило се јавља у двострукој улози. У првом реду он је истовремено и актер и сувременик, а потом и описивач догађаја из времена у којима је живео и у којима је стваралачки и одговорно учествовао. Значи, он говори као сведок. Нажалост, то својство често није од велике помоћи већ, напротив, више га ограничава и отежава му положај. Могао је и истовремено морао је знати много, али није могао много рећи, односно могао је рећи много мање од онога што је знао, па и то уз много напора и изведеног „гласања“ – недефинисано, и сувременцима недоречен начин узимања власти, сукоби са братом, сукоби са сином, планови са шурацима, грчким принчевима као будућим владарима српске државе, нерешено питање наслеђа... О већини поменутог сазнаје се из других малобројних извора, успутно сачуваних и признатих, али не и од

Данила, који је о већини наведеног био довољно обавештен али је као писац био ограничен правилима жанра насталим далеко пре њега. Данашњи човек је срећан што се о догађајима тог времена понешто зна, поражен пред чињеницом колико су велика незнања услед јасних разлога – немања извора.

Затим, Данило припада и оној групи писаца који су принуђени да стварају уз помоћ извесних извора, а потом без обзира на довољно могућности у том погледу не могу користити без ангажовања сопствене фикције. Грађа је ту, на располагању, али њу треба обрадити и презентовати на одговарајући начин. Односи се то и на биографије знаменитих личности, које су живеле по неколико деценија пре њега (архиепископ Арсеније, Сава, Данило, Јоаникије...)

У време Данила и Милутина обнавља се више храмова посвећених светом Георгију па није јасно на који од храмова у Српској Цркви се та вест односи. Неспоразум постоји и у ново време. Манастир Ђурђеви Ступови постоји и код Раса а потом и другде, као седиште Будимљанске епархије.

Како то изгледа и какве невоље може да створи доказује типик за манастиру Студеницу: „И да узме са собом епископа и игумана светог Ђурђа у Расу и свете Богородице Градичке и светог Николе у Топлици и другога Николе у Казновићима и другога светог Николе у Дабру и светог Георгија у Дабру...“

Растројени писац/писар довео је до тога да у једином сачуваном препису Студеничког типика (1619) у житију Симеона постоји збрка бројева и датума, и то у немогућим комбинацијама... Слично је и са житијем патријарха Саве (1355-1375) где се тврди и оно што на основу осталих извора није могло да се деси тако, и штавише чак и оно што није могло да се деси никако... Навикло се да се рад старих на књизи тако цени да све функционише беспрекорно. И тада је међу људима те врсте било ексцентрика...

И реч „китор“ може донети тешкоће – услед тешких историјских потреса, кроз векове долази до померања значења. Изворно реч „китор“ значи „власник“, долази од глагола „ктаоме“ (стицање), а не од речи „ктизо“ (градим) како неупућени обично мисле. Код Срба израз „китор“ се преноси као „задужбинар“, што не би одговарало изворном појму из грчког језика „власник“. Задужбина се веже са појмом жртве – део личног се жртвује за опште добро без очекивања икакве конкретне противуслуге. Забуна око овог назива постоји и код самих Грка, настала углавном стога што у њиховом језику постоји пет начина за ознаку слова „И“. Грчки језички стручњаци показују да се већ начином писања речи „китор“ она не може довести у везу са глаголом „ктизо“. Стога не чуди оно што се овако нешто дешава код Срба.

Студенички типик, онакав какав је данас пред нама, у целини је „хаос“. Основна невоља је у томе што је то једини сачувани препис овог дела, тако да није могуће извршити поређење и евентуалне исправке до којих би сигурно морало доћи. У првом реду, требало би помишљати да је у извесном моменту дошло до спајања житија које је вероватно дотле постојало, како би се и очекивало као посебан спис а не као само једно обично поглавље. Садржај Хиландарског типика најбољи пример за то – уобичајено је да у типик у постоји кратко житије ктитора, али је његов обим много мањи у поређењу са величином текста типика који следе у продужетку. Ту мора постојати извесна сразмера. Овде је супротно. Затим, постоји неред у распореду поглавља, као и у погледу садржине где се тврди и немогуће. Примерак пред нама представља производ ко зна које касније редакције, у чијем настанку је неко одиграо рђаву улогу...

У неким аналогијама се може ићи и даље. Око 1250. настаје најстарији познати препис Хиландарског типика, са језичке стране врло лош примерак (незreo). Сто година је млађи препис „таха монаха“ Марка. Са језичке стране је потпуно прихватљив. Такав облик он није добио кроз исправку текста преписа од 1250. већ је производ боље језичке традиције, преноса изворног текста Хиландарског типика насталог 1200.

Шта рећи за претпостављену ревизију Теодосијевог текста (после 1300)? Да ли њоме писац Теодосије добија или губи? Без ревизије Теодосијев спис садржински би био вредан само као вештије изведена парафраза дела старијег биографа. Ревизија је донела измене у Теодосијевом тексту у његовом средишњем делу (настанак Цркве и крунисање). У оба житија дотична поглавља заузимају централно место у спису, што никако није могло бити случајно. Поменути делови житија то и заслужују! У том делу су највеће разлике Доментијана и Теодосија и оне Теодосијевом спису дају посебну вредност и значај. Са недоумицама се ту не стаје. Ти делови јесу много друкчији од Доментијана, али они не потичу од Теодосија. Затим, у њима се тврди и оно што је немогуће... Следећа невоља, директно повезана и са Теодосијем и са вођством Српске Цркве јесте у томе што ти ставови где се тврди немогуће постају усвојени од Цркве као „званична“ њена историја (или бар њен део...)

Не може се говорити о Српској Цркви, а да се не врати на корене њеног настанка. Престоницу држе Латини, цар и патријарх су у Никеји, део грчког племства је у Епиру, на простору где је било лакше даље од престонице прибрати се и започети организован живот. Никеја, која себе сматра наставком и наследником пале Византије, је врло близу седишта Латинске управе. Како то Латини не настоје да освоје и Никеју, већ своје снаге расипају у другим деловима бивше земље? Остатке раније византијске власти траже и гоне по тешко приступачном Епиру, стижу чак и до Ниша да би ратовали са Србима:

„Нечастиви побуни два цара да ожалосте мене, Угарског краља, по имену Андрије, и цара грчког (иако је он Латин) званог Јерис Филандар, саветише зли савет да ме прогнају и да земљу отачаства мога разделе и задрже за себе. Подигоше велике силе своје, овај од северних страна, а овај од истока идући, тако да се састану и виде у граду Нишу и када се састану да се окрену на земљу светог Симеона и на моје отачаство, зовући ме непрестано на превару као са љубављу, да дођем на виђење са њима... И састанемо се у славном граду Нишу; хтео је неки, макар и мали део, да узме од мене, и не доби, безуман, него злим срцем својим, не могаде ни рат подигнути ни љубав учинити, молитвама светог: и врати се, опет, посрамљен.“ Као што то често бива, споразум међу савезницима чији се интереси сукобљавају завршава се неуспехом.

У писању из његовог времена се скоро не говори о значају Савиног другог боравка у Никеји (1229). Тад се Сава враћа са свог поклоничког путовања у света места. По биографима, ту се Сава среће само са царем, док се патријарх не помиње... Та појава се покушава објаснити као резултат Доментијановог књижевног поступка. Црквена самосталност се стиче у два акта која дели читава декада. Биограф није хроничар (појава која се у овој области више пута истиче) и од њега се не може очекивати изношење детаља по реду збивања. У циљу већег литерарног ефекта два догађаја која су се одиграла у размаку од десет година се спајају у један... Затим, занемарује се да време Савиног доласка у Никејску област Епира је на врхунцу своје војне и политичке моћи. Међу њеним границама налази се и Света Гора. Преко Саве никејски цар Јован Ватац остварује своја формална права над Светом Гором иако се она тада налази под влашћу његовог највећег супарника солунског господара Теодора Анђела.

Ова места из житија заслужују посебну пажњу, пошто од њиховог разумевања зависи и наша представа. У житију се тврди да је Саву за епископа посветио патријарх Герман, што према данашњим сазнањима није било могуће, јер у време посвећења на том месту се налазио патријарх Манојло. Отуда се у српској науци уврежило мишљење да српски писци „греше“ када дају нетачно име патријарха. Притом се и не помишља и не покушава да се нађе разлог те тобожње грешке...

По Доментијану и Теодосију, до смене на престолу између старијег брата Радослава и млађег Владислава долази пре коначног одласка Саве из земље. То се усваја као непобитна чињеница и са те стране се не указује на постојање било какве запреке. Данас се та смена сматра као нешто дефинитивно, догађај који не ствара недоумице и колебања. Свргнути Радослав одлази у Дубровник и тамо издаје повељу на основу које би се могло закључити да се он нада неком свом поновном повратку на престо...

Данило поменуте догађаје описује сто година касније и могуће је да није био потпуно обавештен о њима – те отуда и несвесно и невољно греша. По њему Сава би из земље отишао у време владавине краља Радослава. Пошто не постоји објашњење ове појаве (проседе) аутори радије ћутке прелазе преко њега.

„Чување“ старина и драгоцености – ту је „логика“ од слабе помоћи: што се сматра вредним чува се и скрива уз максимум брига и старања, што не значи да ће се и успешно сачувати. Мање вредно се ређе чува и препушта судбини – стицајем околности баш то некако и преживи. Задужбине су биле прекривене оловом и показало се да је то кобно по њих. Освајача је занимало једино оловни прекривач, скидано је, а зидине остале вековима огољене. Да су кровни покривачи били од скромнијег материјала, и даље би трајали и очуваност самих здања и њихових фрескослика вероватно би била већа...

Биограф архиепископа Данила истиче и његове градитељске способности и склоности. Одговарајући опис је сачињен тако да се из њега види да ни сам биограф није много далеко од такве врсте послова. У опису настанка Пећке приправе – јединог здања те врсте у Српској Цркви чија лепота се толико велича он каже: „Узиђе на ум његов богоугодна мисао да сазида светлу припрату и преславну и достојну многог причања. Јер цело здање таквог дела прво умом својим све размери, што ће бити од почетка до краја, каква јој је висина, каква дужина, каква ширина. Тако да се она наслања у сједињењу ка првосазданој цркви светих апостола и цркви светог Димитрија и на храму Пресвете Богородице коју је рукотворио овај преосвећени.“ Читалац овог дела биографије настале у 14. веку се не би могао отети утиску да је опис с краја 19. века.

Главна Милутинова задужбина – задужбина у правом смислу, пошто је била намењена да буде место његове сахране, заслужује посебну пажњу истраживача, иако је само делимично сачувана. Писац Данило је у Милутиновом житију њеном настанку посветио посебно поглавље, њена историја је особена, њеном украсу је посвећена посебна пажња које нема по другим Милутиновим задужбинама. Искуство је показало колико је својевремено Сава извршио правилну организацију Српске Цркве, оснивање мреже од десетак епархија. Та мрежа је трајала око два века без великих измена, нити је било потребе да се тако нешто уради. Говорити о броју од Саве установљених епархија сматрао се сваки аутор историје Српске Цркве позваним да о томе говори. У својим закључцима тим поводом они се незнатно разликују... Извесно је да је број епархија био „нешто“ већи од 10. Са тим у вези треба се дотаћи и могућности које даје и Крмчија. Услед ћутања извора, остају нејасноће око трајања Београдске и Браничевске епархије, као и о постању и начину деловања у православном манастиру у Митровици. Занемарује се да је још око

1150. простор северно од Саве био у саставу Византијске империје. Померање политичке границе према расположивим изворима није обавезно донело и наглу промену обреда.

Према 12. правилу Картагинског сабора, за суђење епископу потребно је присуство 12 епископа. Значи да сагласно том правилу помесне Цркве, да би се у случају потребе да се суди неком епископу требало би да има најмање 13 епископа. Крмчија између осталог доноси и Картагинска правила и текст 12. канона. Међутим, у неким рукописима (С. Троицки) у тексту правила се каже како је за суђење једном епископу потребно 12 епископа, али у тумачењу правила се каже да је за (такво) суђење по појединим рукописима поменуте Крмчије потребно 10 епископа. Прво је потребно извршити одговарајућа истраживања и поређења сачуваних преписа (има их више од 10). Уколико су поменути елементи од неког значаја, могу се посредно користити за утврђивање броја епископа у време Саве. Охридска архиепископија је позната по томе што су њене епархије велике обимом, заузимају велике просторе. Не може се поуздано рећи колико је епархија у земљи било пре Саве. Стварањем своје архиепископије Сава приступа деоби затечених епархија на мање и функционалније. Таква организација је издржала проверу времена. Није јасно под којим околностима је настала Бањска епархија и зашто је тако (олако?) Милутин приступио њеном укидању. Извесно је да би се, у случају да она потиче од Саве, теже одлучио на тако нешто.

Кад се све има у виду не може се сматрати случајним да је управо Данило дошао на чело, да би се потом испоставило да је био и последњи архијереј те епархије. Краљ одлучује да укине епархију и њено дотадашње седиште претвори у манастир, своју гробну цркву. Посао око тога поверен је самом епископу Данилу који га савесно обавља, иако је свестан шта тиме чини – укида своје „место“. Милутин се старао да све његове задужбине буду примерно снабдевене потребним „украсом“. „Не само манастир и једино цркву, но и цео двор манастирски испуни и украси, тј. палате царске поставивши и трпезарију и друго остало; овај све свршивши и украсивши и испунивши, и одликова сваком довољством и правдама црквеним, као што се види и до сада...“ Отуда не изненађује да је овом месту посветио посебну пажњу. Украс је садржан у синтагми „бањско злато“, по коме се Бањска нашла у попису од пет српских „MIRACULA“.

Оно што је задивљавало сувременике градње у слободној земљи било је кобно за ову задужбину. Њен богат украс постао је мета новог освајача и храм је страдао. На свој начин, ту појаву је уочио и изразио безимени народни певач који говори о српским задужбинама. По песми каснији кнез Лазар намерава да подибне такву задужбину која ће лепотом надмашити све остале. Поучен каснијим искуством, безимени певач у уста витешког Милоша Обилића, чувеног по свом косовском подвигу, ставља пророчке речи и

моли цара да не чини како је намерио, пошто ће његова тако сјајно украшена задужбина управо због тога страдати и савезује му да његов рад буде што скромнији чиме би имао веће изгледе да опстане у ропству. И овде се потврђује неписано правило у животу српских задужбина – тамо где је сачуван храм (Милешева, Сопоћани) нема повеље, и обратно (Бањска, Арханђели) су преживели преко повеља али сама здања нису сачувана. Међу владарским задужбинама Дечани једини у оба случаја представљају изузетак, пошто је сачуван и храм и повеља. Слично је и са повељама исписаним на зиду. Нема примера да се сачувани текст и на зиду и на пергаменту, па није могуће вршити поређење – да ли се при исписивању на зиду као тежем облику фиксирања текста врше извесна скраћивања...

Према повељи, настојатељу Бањске се одређује 4. место на саборима (после Студенице, Милешеве, Сопоћана). Касније владарске задужбине (Дечани, Арханђели) нису спремне да прихвате такав поредак, већ су њихове старешине издвојене од осталих.

По тексту житија, Бања је имала да се гради по узору на Студеницу. „Старо здање цркве је било разорено и ново од основа подигавши и сврши на слику свете Богородице Студеничке, заповешћу господина превисокога краља Стефана Уроша за чување и покој блаженог и богоугодног његовог тела, после одласка његовог из овог сујетног света ка Христу.“ Аутори новог времена се напрежу да одгонетну смисао тих речи, пошто између ове две задужбине великих сличности нема. Да ли је у питању неки „виши смисао“ тог поређења (Студ. се налази на почетку једне епохе – сличну улогу у даљем трајању имала би и Бањска као „нови почетак“?

Познато је да Милутин при својим обновама се не устручава да затечена здања руши (Хиландар, Грачаница, Љевишка...). Тим је теже објаснити његов однос према седишту раније епархије, цркве светих апостола. Њено здање сведочи о стварању, трајању, низу преправки, што се види и по њеном неубичајеном облику...

Уобичајен је за нашег писца назив „Данило Други“ и то је потребно нагласити због његовог односа према два остала поглавара истог имена – Данила I и Данила III. Данило I (1271) је био кратко на свом положају и званично је смењен, и чему се само наговештава у зборнику ЖКС. Део ондашње јавности био је става да треба брисати сваки његов помен. Стога га нема у низу прилика где се помињу арх. по реду. Тако по једном запису из 1316. тадашњи арх. Сава III се помиње као „осми арх“, што значи да за састављача „не постоји“ Дан I (не признаје га). Са друге стране, део ондашње, а и потоње јавности своје прихватање Данила I изражава чињеницом да је за њих наш „јунак“ Данило II (значи да постоји и Данило I). Данила II и Данила III везује рад на представљању личности краља Милутина (Данило II саставља житије, а Данило III службу овог владара... Није ретка појава да се Данило II назива и „Данило Пећи“, а Данило III као и „Данило Бањски“. У

стварности, они су обојица у истој мери и „Пећки“ и „Бањски“. Тако се на особит начин повезују сва три поглавара истога имена „Данило“. У центру те „свезе“ је најизразитија личност нашег јунака Данила II, и то из много разлога. Патријарх Данило III (1395) према ставу науке био је и писац. Та чињеница га повезује са осталим српским писцима, којих нема много. У првом реду, то се односи на Савине биографе Доментијана и Теодосија. Они су писали опширна Савина Житија, а око век и по касније Данило саставља кратка (синаксарска) житија ове двојице светих.

Аутори раздвајају време сређивања Данилових списа (или бар оних који се њему приписују) којом приликом су и извршене измене и допуне основних текста и везују га за период око 1340, незнатно после смрти архиепископа Данила. Потом, долази накнадно стварање завршних делова и коначно образовање кодекса, по Ђури Даничићу названог „Животи краљева и архиепископа српских“, а понекад од осталих „Српски родослов“ или „Цароставник“. То би требало да се деси после избора патријарха Јефрема (1375).